

Vídeňská písňová škola

Dalším významným centrem písně se zvláště od 70. let 18. století stalo hlavní město habsburské monarchie Vídeň. Svou roli v tom sehrála i snaha Josefa II. o podporu a prosazení domácího umění proti stále oblíbenému italskému importu. Prosazování německého jazyka jako italštině rovnocenného v oblasti hudby bylo příznivým aspektem pro rozvoj písňové tvorby, která byla protiváhou k dalším vokálním žánrům, jež měli tehdejší posluchači spojeny především právě s italštinou. Ve Vídni se rozvíjel stylově svébytný typ písně, jehož podstatou byla ariózněji pojatá melodie, strofická forma, jež na rozdíl od písňového typu II. berlínské školy dávala větší prostor klavírnímu doprovodu a umožňovala rozvinutí instrumentální složky zvl. v mezihrách, a v neposlední řadě většinou užitá umělecky hodnotná poezie. Klavírní part byl často pojat takovým způsobem, aby pomáhal vokálnímu hlasu s obsahovým vyjádřením básně. K autorům vídeňské školy bývají počítáni vedle J. A. Štěpána také J. Haydn, W. A. Mozart, L. van Beethoven a řada dalších skladatelů tzv. vídeňského klasicismu. Samostatnou kapitolu pak tvoří písňový odkaz Franze Schuberta (na 600 písní), který osobitým tvůrčím způsobem syntetizuje jak stylové podněty vídeňského písňového stylu, tak i švábské školy (Zumsteeg), a dává tomuto žánru zcela nový rozměr.

Za jednu ze zakladatelských osobností vídeňské písňové školy je považován Josef Antonín Štěpán (Steffan, 1726–1797), který mohl díky podpoře kopidlnského pána hraběte Františka Jindřicha Schlicka studovat hudbu ve Vídni u G. Chr. Wagenseila. Byl vynikajícím cembalistou a působil jako pedagog (od r. 1766 učitelem v císařské rodině, vyučoval Marii Carolinu a Marii Antonii Habsburskou). Jeho sbírka písní byla první toho druhu publikovaná ve Vídni. Byl prvním písňovým skladatelem, jehož díla si získala ve Vídni značnou oblibu a rozšíření, zvl. v posledních dvaceti letech 18. století. Zhudebňoval verše básníků jako J. W. L. Gleim, E. Chr. von Kleist, Christiane Marianne von Ziegler, J. G. Herder, J. W. Goethe, J. G. Jacobi, G. G. Klopstock, Chr. F. Weiße, Fr. von Hagedorn, J. M. Müller, G. A. Bürger či M. Claudius. Někdy komponoval i na vlastní texty. Jeho písně jsou obsahově rozmanité, vedle milostné lyriky se objevují i humorné prvky (viz např. Hagedornova *Die Alte*, již zhudebnil i W. A. Mozart). U Štěpána je, podobně jako v písních J. A. Hillera v Lipsku, patrná návaznost na singspiel. Klavírní doprovod hraje i v rámci strofických písní podstatněji úlohu než v písních II. berlínské písňové školy. Z jeho sbírek uvedme *Sammlung 24 deutscher Lieder I.* (1778), *Sammlung 25 deutscher Lieder II.* (1779), *Sammlung 24 deutscher Lieder IV.* (1782), publikoval též 7 hymnů v *Lieder zur öffentlichen und häuslichen Andacht* (1782), 1 pís. *Wienerischer Musenalmanach* (1781), 2 pís. *Liedersammlung für Kinder und Kinderfreunden* (1792).

Joseph Franz Haydn (1732–1809)

Do jisté míry byl ovlivněn písněmi J. A. Štěpána. Z jeho 47 písní je 25 na německé texty, 14 na texty anglické. Vedle písní však komponoval i canzonety italského typu. Haydn věřil v důležitost plynulé, zpěvné melodie. Byl výtečným zpěvákem (tenoristou) a pro skladatele vokální hudby považoval vlastní zkušenosti s pěveckým školením za potřebné. I při volbě zhudebňovaných textů se často projevoval jeho specifický smysl pro humor, někdy byl výběr básnické předlohy ovlivněn přáním nakladatele (Artaria). Komponoval na texty J. W. L.

Gleima, G. Leona, J. G. Jakobiho, Chr. M. von Ziegler, A. Hunter, W. Shakespeara, G. K. Pfeffela, G. E. Lessinga, G. A. Bürgera a dalších. Haydnovy písně bývají spíše menšího rozsahu a mívají strofickou, avšak vnitřně kompozičně propracovanou strukturu (12 Lieder für das Klavier I. a II.). Klavírní part odráží mnohdy obsah slov a dokresluje jej (např. v *Lob der Faulheit*). U písní z let 1781 až 1784 lze vysledovat zajímavé propojení s jeho smyčcovými kvartety op. 33. V pravé ruce klavírního doprovodu hlasy často kopírují zpěvní linku. Oproti tomu jsou anglické canzonety z r. 1784 více prokomponované (6 Original canzonettas 1794). Haydn byl mistrem hudební rétoriky, což odráží jeho díla vokální i instrumentální. Pozoruhodné je 445 jeho úprav skotských, velšských a irských písní.

Znal Haydn českou píseň Hajej můj andílku, jejíž melodii evokuje předehra?

Cupido

Lob der Faulheit (Chvála lenosti)

Faulheit, endlich muss ich dir

Auch ein kleines Loblied bringen!
O! . . . Wie. . . sauer. . . wird es mir
Dich nach Würde zu besingen!
Doch ich will mein Bestes tun:
Nach der Arbeit ist gut ruhn.

Höchstes Gut, wer dich nur hat,
Dessen ungestörtes Leben. . .
Ach! . . . ich gähn! . . . ich. . . werde matt.
Nun, so magst du mir's vergeben,
Dass ich dich nicht singen kann:
Du verhinderst mich ja dran.

<https://www.youtube.com/watch?v=7QByBj7zB9Y>

The Mermaid's Song, Hob. XXV Ia:25

<https://www.youtube.com/watch?v=THvyk9xUf4s>

She Never Told Her Love

<https://www.youtube.com/watch?v=Qeyl9mVFuAU>

Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791)

Ač byl W. A. Mozart velmi plodným autorem vokální hudby, písně v porovnání s jeho dalšími vokálními kompozicemi zabírají jen malý zlomek jeho kompozičního odkazu. Přesto se mnohé z jeho 34 písní na německé texty těší zájmu interpretů i posluchačů i dnes.

Vzhledem k jejich rozmanitosti není snadné je zařadit jednoznačnými společnými charakteristikami. Komponoval písně na verše básníků jako Goethe, Uz, Müller, Hermes, Hölty, Hagedorn, Weiße, A. Blumauer, G. Baumberg ad. Písně strofické, někdy prokomponované či s ariétním charakterem námětově čerpají z oblasti něžné milostné lyriky (Das Traumbild), někdy mají žertovný charakter (Die Alte), jindy zas téměř rysy dramatické scény (Das Veilchen). Složil rovněž 2 duchovní písně (track 10, 11)

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/00028948327614>

Dále Das Traumbild:

<https://www.youtube.com/watch?v=atWVwGzVY1w>

Ludwig van Beethoven (1770–1827)

Beethoven se již od svých raných písňových kompozic často uchyloval k jejich prokomponované podobě. Psal i strofické písně, jeho kompozice bývají co do rozsahu velkoryseji pojaté. Námětově se pohybuje od milostné lyriky, přes specifický druh humoru (*Punchlied*, *Elegie auf dem Tod eines Pudels*) až k básním s hlubším filozofickým a duchovním podtextem. Oproti Haydnovi a Mozartovi přikládal větší váhu volbě vhodné poesie. Zhudebňoval básníky jako Goethe, Höltz, Bürger, Gleim, Matthisson, Gellert. Německá spisovatelka, zpěvačka a skladatelka Bettina von Arnim iniciovala setkání Beethovena s Goethem. Bližší kontakt a spolupráce však nebyly navázány. Goethe měl výhrady k Beethovenovým zhudebňením svých básní, které neodpovídalo básníkově představě a estetickým požadavkům na jednoduché strofické zpracování (viz např. *Mignon*).

Podobně jako Haydna, i Beethovena oslovil Georg Thomson v záležitosti úpravy skotských, velšských a irských písní. Do roku 1820 jich tak zpracoval na 170. Zvolil zcela jiné pojetí než Haydn. Jsou komponovány pro hlas a klavírní trio, je však možná i varianta pouze s klavírem. Přes své určení k domácímu provozování jsou party pojaty s poměrně značnými nároky na interprety. Jednotlivé party nemají pouze doprovodný charakter. Ve skotských písních se objevují příznačné tečkované rytmy.

20 Irish songs WoO 153

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/190295329174>

E. Hanslick se r. 1886 o Beethovenově písni Adelaide vyjadřuje takto:

„Es gibt kein treueres, leichtenderes Abbild einer reinen schwärmerischen Jünglingsliebe als diese beethovensche Adelaide. Welch süße, heimliche Traumseligkeit schauert durch jeden Ton dieser goldenen Melodie! Ich glaube, dieser Jüngling folgt nicht einmal der schillersche „errötend ihren Spuren“, es genügt ihm am Klang des Namens der Angebeteten, den er sich so freigebig kredenzt, zu berauschen.“

Adelaide, op. 46:

<https://www.youtube.com/watch?v=tTKvIbe7aC8>

6 Lieder op. 48 (J. F. Gellert)

<https://www.youtube.com/watch?v=ATSdSnTZikg&list=PLBTVDJ8AaT7ooHdWD05MYLJL4hxX4kFsV>

An die ferne Geliebte (1815–1816)

<https://www.youtube.com/watch?v=KOk7EWYbyqk>

Jde o Beethovenův cyklus šesti písní původně pro baryton a klavír. Jeho inovativnost spočívá v jeho vnitřním uspořádání, především v předem stanoveném tonálním plánu a vývoji, v návaznosti jednotlivých částí a v reminiscenci úvodní melodie v závěru celého cyklu. Cyklus má určitou dějovou linku, v níž se milostný obsah prolíná velmi intenzivně s motivy přírody. Mladý muž myslí na svou vzdálenou milou, touží se jí přiblížit alespoň skrze přírodu, potok, nebe... Klavíru je zde přisouzena mnohem výraznější úloha než v jiných dobových

cyklech. Beethoven zhudebnil básně brněnského židovského spisovatele, lékaře a publicisty A. I. Jeittelese. Cyklus byl věnován knížeti J. von Lobkowitzovi (jeho choť Maria Caroline von Schwarzenberg umírá 24. ledna 1816). Stal se jedním z východisek pro písňové cykly autorů jako Schubert, Schumann, Loewe, Brahms. Rysy písňového cyklu má již 6 Beethovenových písní na duchovní básně J. F. Gellerta op. 48.

Texty dostupné např. zde:

https://www.lieder.net/lieder/assemble_texts.html?SongCycleId=128

Noty:

[https://imslp.org/wiki/An_die_ferne_Geliebte%2C_Op.98_\(Beethoven%2C_Ludwig_van\)](https://imslp.org/wiki/An_die_ferne_Geliebte%2C_Op.98_(Beethoven%2C_Ludwig_van))

Písňový cyklus

V německé oblasti se pro něj užívá označení jako Liederkreis, Liederkranz, Liederreihe, Liederstrauss, nebo Liederroman. Písňový cyklus není někdy snadné odlišit od písňové sbírky, jež mívá často také nějaký jednotící tematický rámeček. Cyklus písní však bývá zcelen nejen prostřednictvím tématu, ale též v řadě dalších aspektů, jako je tonální plán, motivické a tematické propojení jednotlivých částí cyklu, hudební reminiscence (viz Beethoven *An die ferne Geliebte*, nebo Schumann *Frauenliebe und -leben*), či vývoj dějové linky. Cyklicky bývaly uspořádávány již madrigaly, chansons či vícehlasé písně v průběhu 17. století. Příklady písňových cyklů nalezneme již v 18. stol. (např. J. Chr. F. Bach: *Die Amerikanerin* 1776). Narativní podoba písňového cyklu se však objevuje až po r. 1815. Za předchůdce tohoto typu cyklu můžeme chápat Liederspiel, který komponoval např. J. Fr. Reichardt (*Lieb und Treue*, 1800). Řada skladatelů se však inspirovala rovněž modelem, který představuje zhudebnění Uhlandových *Wanderlieder* a *Frühlingslieder* Conradina Kreuzera z r. 1820. Rovněž *Die schöne Müllerin* W. Müllera byla nejprve zhudebněna jako Liederspiel L. Bergerem, Müller však později podobu svého literárního díla revidoval a tuto verzi s vypuštěním pěti básní pak zhudebnil ve svém cyklu Fr. Schubert r. 1823. Po Müllerových verších sáhl Schubert i v případě cyklu *Winterreise*. Narativní podobu mají i Schumannův cyklus *Frauenliebe und -leben* op. 60 na text A. von Chamisa a Brahmsova *Schöne Magelone* op. 33 na L. Tiecka.

Povinný poslech:

Beethoven, Mozart, Haydn:

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/CC72054>

Doporučený poslech (není nutný k závěrečnému testu)

Haydn, J.: Lieder – 6 Original Canzonettas (Ameling)

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/00028948327621>

Mozart, W. A.: Lieder

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/8.557900-01>

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/C10098>

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/C10446-47>

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/00028948327614>

Beethoven, Mozart, Haydn:

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/CC72054>

Beethoven, L.: Lieder

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/C10343-45>

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/C378951A>